

Kiss Dénes

Civil szféra és politikum

Esettanulmány: a kolozsvári magyar egyetemi háttérintézmények és a politikai szféra viszonya*

A civil szervezetekkel foglalkozó szakirodalomban a civil szféra és a politikai szféra közötti viszonyt illetően két irányzat körvonalazódik. Ezek időben követik egymást. Az első, "klasszikus" megközelítés Tocqueville-ig vezethető vissza, ennek értelmében az intézményesülő és formalizálódó autonóm polgári kezdeményezések eredőjeként létrejövő civil szféra az állammal (definíciószerűen) kibékíthetetlen ellentétben áll. Ebben a megközelítésben a társadalom politikai hatalommal nem rendelkező "civil" tagjai érdekellentétben állnak a hatalmat megtestesítő állammal. Az önszerveződés az állam figyelmét elkerülő társadalmi érdekek érvényesítésének útját képeznél¹ (Tocqueville 1995).

A civil szervezetek megjelenését egyes kelet-európai kommunista országokban a 80-as évek során a kérdéssel foglalkozók egyhangúlag ebben a viszonyban értelmezik. Konszenzus van azonban afelől is, hogy a kelet-európai rendszerváltást követően ezen társadalmak civil szféráinak további alakulása e viszonyban nem értelmezhető (Miszlivetz 1998).

A nyugat-európai társadalomfejlődés egyik következményeként ezen országokban a civil szféra és az állam antagonisztikus viszonya átalakul, partneri kapcsolattá válik, melynek eredményeképpen ezek egymást kiegészítő szférákká válnak (Ágh 1999). A viszony átalakulásának okát több szerző a jóléti állam válságában látja, ennek enyhítésére törekedve avatkozik be az állam a civil szféra alakulásába, elsősorban a közterheket felvállaló civil szervezetek finanszírozásának felvállalásával (Tvedt 1997; Ágh 1999). E finanszírozási politika következtében ezen államokban a civil szféra méreteit illetően megtöbbszöröződik, jellegét tekintve azonban a tocqueville-i értelemben vett civil szférától eltávolodik, sajátos szolgáltatói szférává válik. A kialakuló "professzionális NGO-k" a finanszírozási feltételekhez igazodva a legkülönbözőbb feladatokat is felvállalják. A kiterjedt civil szféra finanszírozási folyamatába közvetítőként a civil szervezetek egy köre is bekapcsolódik, e "tetőszervezetek" által valósul meg a civil szféra "alsóbb" egyesületi szintjeinek a támogatása. Ez utóbbi modelljének témánk szempontjából figyelemre méltó vonása, hogy ebben a civil szféra gazdasági függősége révén közvetett politikai függőségben van. Ez fokozottan igaz a tetőszervezetek esetében, amelyek az adományozó (rendszerint a kormányzat) különböző közvetettségű és mértékű befolyása alatt állnak (Ágh 1999). Ennek köszönhetően a politikai szféra eseményei döntő módon meg tudják határozni a civil szféra egyes szereplőinek fejlődési útját (Tvedt 1997).

A jóléti társadalmakra jellemző "devolúciós" civilszféra-modell azonban a '90-es évek kelet-európai civil szféráira szintén nem alkalmazható, elsősorban amiatt, hogy e modell egyik fő tényezőjéről, az állam finanszírozói szerepvállalásáról ezek esetében nem, vagy alig beszélhetünk. Bár a civil szféra fejlettsége (bizonyos fokú "szervezetsűrűség") EU-integrációs feltétellé vált, különösen a civil szervezeti hagyománnyal nem rendelkező társadalmakban ennek kialakítása egyelőre megvalósíthatatlan feladatnak bizonyult. Az EU-normatívákhoz való igazodás eredményeként azonban az esetek többségében létrehozható volt a fokozott politikai befolyás alatt álló tetőszervezetek szűkebb köre.

Ha a volt kommunista országok civil szféráinak elemzése elméleti nehézségekkel jár, akkor ez fokozottan elmondható a kisebbségi civil szférák, így az erdélyi magyar civil szféra esetében is. A kommunista politikai hatalom ideje alatti (igencsak ritka) civil kezdeményezések még értelmezhetők a civil társadalom versus állam viszonyban, a rendszerváltás utáni helyzet azonban bonyolultabbá válik. Ennek egyik oka az anyaország szerepvállalása az erdélyi magyar civilszféra támogatásában. A román állam szerepe szintén megkerülhetetlen, mert ha finanszírozási szempontból nem is játszik hasonló fontosságú szerepet, adminisztratív döntéseivel hatást gyakorol a romániai magyar civil szféra alakulására. És természetesen nem hagyható ki e képből a saját, romániai magyar politikai mező sem. Itt következő elemzésünkben ezen összetett politikai szféra és az erdélyi magyar civil szervezetek egy szűkebb köre, a felsőoktatáshoz kapcsolódó, azon belül a kolozsvári szervezetek (a továbbiakban egyetemi háttérintézmények) közötti összefonódást/kapcsolatokat próbáljuk elemezni.

A kolozsvári egyetemi háttérintézmények leírása

Egyetemi háttérintézménynek tekintettünk minden olyan szerveződést, amelyet nem az egyetem, mint az állam intézménye hozott létre, illetve jogi státusát illetően nonprofit és deklarált céljaiban vagy gyakorlatában a felsőoktatáshoz kötődik. Az ily módon behatárolt egyetemi háttérintézmények közül "magyar"-nak tekintettük a *magukat céljaikban a magyar nyelvű felsőoktatáshoz kapcsolódó, a magyar nyelvű felsőoktatást támogató intézmények támogatására pályázó, valamint a személyzetében a magyar nyelvű oktatói/hallgatói személyzettel egybeeső/átfedő szervezeteket.*

A fenti meghatározásnak 36, Kolozsváron tevékenykedő szervezet tett eleget (1. melléklet), melyek közül 22-t sikerült elérni. Ezek mindegyike esetében egy szervezeti kérdőívet töltöttünk ki, egy szervezeti vezető segítségével, néhány fontosabb adatot azonban azokról a szervezetekről is megszereztünk, amelyek esetében a kérdőívet nem sikerült kitölteni. Egy előzetes feldolgozás után egyes szervezetekhez visszatértünk és a szervezet történetéről részletesebb interjút készítettünk.

Az adatgyűjtés idején a fenti egyetemi háttérintézmények közül tíz önálló jogi személyiséggel rendelkezett, további három szervezet törvényszéki bejegyzése pedig folyamatban volt. Az önálló jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek kivétel nélkül valamilyen más, "hordozó szervezet" jogi hátterére támaszkodtak. Az így csoportosuló szervezetek egymással intenzívebb kapcsolatban levő konglomerátumokat képeznek: tíz a KMDSZ-ben, négy a Collegium Transsylvanicum Alapítványban (CTA) tömörül, három az Erdélyi Múzeum-Egyesülethez, egy pedig az Erdélyi Magyar Műszaki Társasághoz kapcsolódik. A hordozó szervezetekhez kapcsolódást az esetek többségében az teszi szükségessé, hogy egyrészt a pályázati kiírások zöme a pályázó részéről valamilyen jogi biztosítékot igényel, másrészt e hordozó szervezetek biztosítják a támogatások folyósításához szükséges bankszámlát. A hordozó szervezetekkel szembeni pénzügyi autonómia különböző mértékű, míg a Collegium Transsylvanicum tagszervezetei külön bankszámlákon önálló könyvelést vezetnek, az EME tagszervezetei a központilag vezetett könyvelés irányába kötelesek elszámolni.

Mint az már az eddigiekből is kiderül, a szervezetek formalizáltsági foka változó. Az esetek többségében a szervezet tagsága nem határolható körül egyértelműen: tizenegy szervezet bárki előtt nyílt, a szervezet tevékenységeiben való részvételhez nincs szükség tagságra és ezért formális tagság nem létezik, hét esetben egyszerű beiratkozással, két szervezet esetében felvételi vizsgával nyerhető el a tagság. Az alapítványokként bejegyzett szervezeteknek az alapító tagokon kívül nem lehetnek tagjaik, de mivel ezek többsége is valójában egyesületként működik, sajátos megoldásokkal határolják körül a tagságot (pl. az alapítvány könyvtárába való beiratkozással, a könyvtári tagság pedig gyakorlatilag egyenlő a szervezeti tagsággal), vagy a különböző formalizáltságú tagszervezeteket egybefogó CTA az egyes programokban résztvevők számára átmeneti/időleges tagságot tesz lehetővé.²

Egyes szervezetekben a vezetôválasztás eljárásai, s így a vezetô tisztségek/pozíciók sem formalizálódtak (ez a kisméretű aktív csoportból álló szervezetekben fordul elő), de az esetek többségére jellemző az elnök kinevezése (ezt közgyűlés vagy az alapító tagok gyűlése végzi). Ritkábban az elnök és a tagság közé valamilyen további vezető testület iktatódik (elnökség, igazgató tanács, adminisztratív tanács stb.), amelyet szintén a közgyűlés vagy az alapító tagok gyűlése választ meg. E vezető testületeken kívül a formális struktúrában ritkábban szakmai bizottságokkal is találkozhatunk (Láthatatlan Kollégium tanügyi bizottsága, Pro Scaenium Alapítvány művészeti bizottsága), más esetekben a szakmai garanciát alkalmanként felkért és összehívott testület biztosítja (Max Weber Szakkollégium felvételi bizottsága). Legelterjedtebb a programonkénti "egyszemélyes szakmai bizottság" kinevezése, a programvezető személyében, akit rendszerint úgy választanak meg, hogy egyben az adott program szakértője is legyen. A külső szakértelem igénybevétele ritka, leginkább a kiadványok lektorálására kérnek fel külső szakértőt, ritkábban képzési programok keretében az adott kérdés szakértőjét hívják meg.

*

Célok. A kitűzött célok alapján az egyetemi háttérszervezetek két típusát különböztethetjük meg. A legtöbb szervezet a felsőfokú oktatás fejlesztését, kiegészítését tűzi ki célul, amit elsősorban az infrastrukturális háttér fejlesztése vagy éppen megteremtése által vél megvalósíthatónak. Gyakori célkitűzés emellett a különböző oktatási-kutatási programok szervezése. E célokat a szóban forgó szervezetek általában a szűkebb szakterületükön belüli érvennyel fogalmazzák meg. A vizsgált szervezetek egy kisebb része az egyetemi oktatástól független irányelveket követ: ilyenek a vallási jellegű szervezetek, amelyek célul az egyetemi hallgatók vallásgyakorlásának segítésére, a vallásos életbe való bevonására helyezik a hangsúlyt, valamint a szabadidős tevékenységek céljából létrejött diákszervezetek. A szakmai irányultságú szervezetek körén belül elkülöníthetők a magyar nyelvű felsőoktatást és az egyetemi

háttérintézmény rendszer támogatását célul kitűző szervezetek. Ezek tehát olyan tetőszervezeti státusra törekvő szervezetek, amelyek a háttérintézmények további típusainak finanszírozásában vesznek részt, azok célkitűzéseinek megvalósítását szolgálják. Két ilyen szervezet működik Kolozsváron, az Iskola Alapítvány és a Bolyai Társaság, és részben a Collegium Transsylvanicum is hasonló jelleggel indult. Gyakorlatilag tetőszervezeti funkciót is betölt minden olyan hordozószervezet, amely más szervezetek számára egyoldalúan szolgáltatásokat nyújt.

Tevékenységek. A szervezetek tényleges tevékenységeit vizsgálva leggyakoribb tevékenységtípusnak a vendégtanárprogram és a tudományos konferenciák rendezése bizonyult, amelyeket a kiadványkészítés/lapkiadás követ. Egyes szervezetek nyári és szabadegyetemek, részképzések, rövidebb tanulmányi utak megszervezésével is foglalkoznak. A kutatással foglalkozó intézmények hosszabb távú, egy-két éves kutatási programokat is futtatnak.

Támogatók. Szervezeteink leggyakoribb támogatója az Illyés Közalapítvány, amely az utóbbi egy év során a megkérdezett szervezetek mindegyikét támogatta legalább egyszer. Hasonlóképpen az Iskola Alapítvány is szinte mindegyik háttérintézmény támogatásában szerepet játszik. E két fő támogatót a támogatások gyakorisága szempontjából a Soros Alapítvány, majd az Apáczai Közalapítvány követi.³ Kisebbségi gyakorisággal előfordul a Nemzeti Kulturális Alap, a Nemzeti Kulturális Örökség, és a Hungarian Human Rights Foundation is megjelenik a támogatók közt. A Teleky László Intézet az általa kezdeményezett szakmai kutatásokat támogatja. A fentieknél is ritkábban és kisebb összegekkel a román költségvetési támogatást közvetítők szerepelnek, a Kisebbségi Alap, valamint a bukaresti Civil Társadalom Fejlesztésért Alapítvány (FDSC). A vallási szervezeteket elsősorban azok az egyházak támogatják, amelyek az illető szervezetek számára hordozó-intézményül szolgálnak. A saját hozzájárulás csak egy szervezetnél jelenik meg, nem jelentős bevételi forrásként.

A támogatói háttér összetételét nézve is kiderül, hogy milyen forrásoktól van feltételezhetően függő viszonyban a kolozsvári magyar egyetemi háttérintézmény-szféra. Látható, hogy a bevételek elsöprő többsége állami költségvetési eredetű, nem állami támogatóként egyedül a Soros Alapítvány jelenik meg. Az állami eredetű támogatások egyben azt is jelzik, hogy milyen politikai szereplőktől van függő viszonyban a vizsgált egyetemi háttérintézmény-szféra. Egyértelműen az derül ki, hogy a támogatások fő forrása a magyar állami költségvetés, magyarországi közalapítványok közvetítésével. Ez egyben azt is jelenti, hogy az elméleti részben tárgyalt politikai hatalom-civil szféra viszonyának a kolozsvári egyetemi háttérintézmények esetében a magyar politikai hatalommal szembeni viszonyban van leginkább relevanciája, illetve kisebb mértékben a döntésekre befolyással bíró RMDSZ-nek.

*

A szervezetek vertikális tagolására törekedve aszerint osztályoztuk őket, hogy létrejöttükben és működésükben milyen hatalmi szintekhez kapcsolódnak. Az elméleti felvezetésünkben szem előtt tartott állam (melynek esetünkben az összetett politikai szféra felel meg) a társadalom dichotóm felosztását árnyalja, hogy az egyetem maga is állami, "hatalmi" intézmény, saját belső hatalmi szerkezettel. Ha e belső hatalmi szerkezetben elfoglalt pozíció alapján az egyetemi személyzetet durván diákokra és tanszemélyzetre osztjuk, az egyetemi háttérintézmények létrejötte és működése alapján a következő típusokat kapjuk.

1. A diákszerveződések általában maguk a diákok találják ki, és maguk is "alapítják" (KMDSZ szakosztályok többsége). E szervezetalapítás a formalizálódás minimális fokát jelenti, rendszerint egy vezető tisztség létrehozását, illetve az azt betöltő személy kinevezését/megválasztását, de az is előfordul, hogy a vezetés sem formalizálódik. Az így létrehozott szervezetek jogilag nem bejegyzettek, valamilyen hordozó szervezet keretében tevékenykednek. Saját gazdasági ügyvitelük nincs, az esetenként kapott anyagi támogatást szükség esetén a hordozó szervezet kezeli. Egy részüknek azonban egyáltalán nincs pénzforgalmuk (Comenius kezdeti szakasza). A szervezetalapítás mögött általában habituális okok állnak⁴, amelyek társulhatnak a szakmai érdekek felismerésével.⁵ Tevékenységeikben a szabadidős programok gyakran keverednek a szakmai jellegűekkel (felolvasások, szemináriumszerű előadások, szakmai kirándulások stb.). Az e típushoz tartozó szervezetek körében leggyakoribbak a szervezetalakulások és megszűnések ("fantomszervezetté" válás): a vizsgált szervezetek eredetileg összeállított listáján több szervezet nem működött, melyek közül csak egy nem tartozott a diákszervezetek csoportjába.

2. Gyakoriak a tanárok által kezdeményezett, a diákokkal közösen létrehozott és a diákok tevékenysége által fenntartott szervezetek is (Gekko, Komix). Az e típusba tartozó szervezetek esetében a formalizáltság foka nagyobb. Egyes tisztségeket tanárok töltenek be, akik azonban a konkrét tevékenységekbe nem kapcsolódnak be, inkább kívülálló tanácsadóként, irányítóként szólnak hozzá. Szervezett keretet nyújtanak a diákok kutatói tevékenységének, a különböző szakmai kapcsolatok kialakításának. E szervezeteknek önálló jogi személyiségük rendszerint szintén nincs.

3. A tanárok által kitalált, létrehozott és működtetett szervezetek általában önálló jogi személyek is. Rendszerint a tanárok kutatói tevékenységét szolgálják, valamint az egyetemi program kiegészítését teszik lehetővé. Tevékenységeik között komplex kutatási programok, tudományos konferenciák, az egyetem által hivatalos tantárgyként elismert előadások, vendégtanár-programok, szakmai gyakorlatok találhatók (Kriza János Néprajzi Társaság, Entz Géza Alapítvány, Max Weber Alapítvány stb.). Az egyetem hatalmi szerkezetéhez magasabb szinten kapcsolódás e típus számára érezhető előnyöket jelent, pl. az így létrehozott szervezetek ingyen használhatják az egyetem infrastruktúráját, annál nagyobb biztonsággal, minél magasabb beosztású az összekötő személy.⁶ Ezzel szemben a diákszervezetek csak ritkán, előadások céljára használják az egyetem termeit.

Érdekességként itt említjük meg, hogy a fentiek mellett az osztályozásban követett két elv negyedik kombinációjával is találkoztunk egy esetben, a szervezeti életben tapasztalt diákok kezdeményezésére a tanári kar által alapított egyesülettel.

4. A közvetlenül a politikai szféra által kezdeményezett és működtetett szervezetek típusa ritka, egyértelműen csak az Iskola Alapítvány sorolható e típusba.

A politikai szféra és az egyetemi háttérintézmények kapcsolata

A politikai konjunktúra és az egyetemi háttérintézmények között feltételezett szoros kapcsolatot a romániai magyar felsőoktatás kitüntetett politikai fontosságának tulajdonítjuk. E felsőoktatással szembeni politikai viszonyulás feltételezésünk szerint három tényezőtől tevődik össze. Ezek egyike, a román politikai szféra viszonyulása a vizsgált időszakban nagy vonalakban konstansnak tekinthető, ezért úgy gondoljuk, hogy ettől a továbbiakban eltekinthetünk. Meghatározó marad a romániai magyar politikai szféra (azaz az RMDSZ), valamint a magyarországi politikai szféra viszonyulása. Mint a civil szféra részére, az egyetemi háttérintézményekre gyakorolt politikai hatás a finanszírozás révén valósul meg. Amint az már az eddigiekből kiderült, a vizsgált szervezetek anyagilag döntő mértékben függenek a magyarországi költségvetési támogatásoktól, amelyeket végső soron a magyar politikai szféra határoz meg. A finanszírozási politikát azonban a harmadik politikai tényező, a RMDSZ is befolyásolja, a határon túlra irányított támogatásokat kezelő magyarországi NGO-k romániai kirendeltségeiben való közvetlen részvétellel.

Feltételezésünk szerint az egyetemi háttérintézmények politikumtól való függősége két fő tényezőben ragadható meg. Ezek: *az egyes szervezetek illeszkedése a fenti két politikai tényező felsőoktatásra vonatkozó mindenkori aktuális koncepciójába*, valamint *a szervezetek és a politikai szféra közötti személyes kapcsolatok*. Az aktuális politikai elképzelés(ek)nek megfelelő szervezeti építkezés megfelelő anyagi támogatásra számíthat, míg a fenti két politikai tényezőtől független, vagy azoktól eltávolodó koncepciót követő szervezeteknek más források után kell nézni. Emellett az is lényegesen befolyásolja az egyes szervezetek sorsának alakulását, hogy vezetőjük vagy akár egyszerű tagjaik milyen pozíciót foglalnak el a romániai magyar politikai szférában, illetve milyen személyes kapcsolataik vannak aktív politikusokkal. Az első összefüggés vizsgálata céljából megpróbáltuk (a) rekonstruálni a politikai szféra felsőoktatási kérdéshez való viszonyulásának elmúlt tízévi alakulását, a vizsgált szervezetek illeszkedését a politikai szféra felsőoktatásra vonatkozó koncepcióiba, valamint (b) feltérképezni a szervezetek közvetlen, személyes kapcsolatait a politikai szférával.

Oktatáspolitikai koncepciók és felsőoktatási háttérintézmények

A felsőoktatásra vonatkozó politikai elképzelések/viszonyulások alakulását egyrészt az RMDSZ erre vonatkozó nyilatkozataiból és a magyarországi közalapítványok romániai felsőoktatást támogató célkitűzéseiből (az Illyés és Apáczai Közalapítványok felsőoktatást érintő pályázati kiírásai, amelyek bizonyos mértékben már a hazai magyar politikai erők nézeteit is tartalmazzák), másrészt a szervezeti vezetőkkel készített interjúkból rekonstruáltuk. Ezek alapján a politikai szféra magyar felsőoktatással szembeni viszonyának alakulását a következő pontokban foglaltuk össze:

- kezdetben (90-es évek eleje) a magyar felsőoktatást illetően konszenzusról beszélhetünk, ennek lényege az *önálló állami magyar egyetem* iránti egyértelmű igény. Az önálló állami magyar egyetemnek, mint az egykori Bolyai Egyetem jogi és szimbolikus utódjának, a Babes-Bolyai Tudományegyetemből kell kiválnia. Ennek a koncepciónak az érvényesítésére alakult meg a Bolyai Társaság;

- ez az egyértelmű és egyhangú álláspont 1993-ban meginog. Ekkor a Babes-Bolyai

Tudományegyetemen 300 magyar hallgatói helyet indítanak. Ezt követően az RMDSZ egy platformjának (Szabadelvű Kör) tagjai a nyilvánosság előtt árnyalják a problémát, azt hangsúlyozva, hogy a pillanatnyilag a BBTE-n folyó képzés színvonalára is oda kell figyelni, azt a jelenlegi keretek között javítani, erősíteni kell. Ezzel a nézőponttal párhuzamosan egy szkeptikus álláspont is megfogalmazódott, amely szerint a román állam soha nem fogja az óhajtott magyar egyetemet létrehozni, ezért a magyar egyetemet magánegyetemként kell megteremteni. A nyilvános állásfoglalásokban, nyilatkozatokban e körvonalazódó nézetkülönbség ekkor még nem jelenik meg, mindenki az önálló állami magyar egyetem szükségessége mellett foglal állást.

A BBTE-n belüli autonómiára törekvés útját támogatja az 1994-es magyarországi kormányváltás. Az ekkor hatalomra kerülő baloldali kormány támogatja a BBTE magyar vonalának erősítését.

- Az RMDSZ 1996-os kormányba lépésével ismét napirendre kerül az önálló állami magyar egyetem létrehozásának kérdése. A román kormányon belüli tárgyalások eredménye a "Petöfi-Schiller" egyetem koncepciója. Ennek elutasítása nyomán az előbbieken bemutatott két koncepció ismét előtérbe kerül. Dominánssá kezd válni a BBTE-n belüli autonómiatörekvés útja. Ezt továbbra is támogatja a baloldali magyar kormány.

- Az 1998-as magyarországi kormányváltással megnô az egyházi és alapítványi támogatással felépítendő magyar magánegyetem koncepciójának támogatottsága. Ezt azonban nem követi az állami magyar nyelvű oktatás magyarországi támogatásának megvonása, mivel idôközben a BBTE magyar vonalán folyó oktatás volumene mind az oktatók, mind a hallgatók számát illetôen jelentôsen megnövekedett. Az újonnan létrehozott Apáczai Közalapítvány 1999-es pályázati felhívásában a meglévô keretek közötti képzés (kiemelve az elitképzést is) támogatását tûzi ki célul. Az elsô 1999-es pályázati fordulóban mind a magán, mind az állami egyetemen folyó oktatást támogatja, a 2000. évi pályázati fordulóban viszont (háttérintézmények közvetítésével) már kizárólag csak az állami intézményekben folyó oktatást. Az Apáczai Közalapítvány támogatás-politikájának e változása összefüggésben van azon idôközben születô döntéssel, amely szerint az erdélyi magyar magánegyetem beindítását a magyar kormány kétmilliárd forinttal támogatja.

A szervezeti fejlôdés és a felsôoktatásra vonatkozó politikai koncepció közötti kapcsolat vizsgálata alapján az egyetemi háttérintézmények és a politikai szféra közötti összefonódás a különbözô típusú szervezetek esetében eltérô mértékû. Leginkább a szoros politikai támogatás mellett létrehozott szervezetek esetében bizonyult kimutathatónak. A kapcsolódások bemutatására lássuk három szervezet, a Bolyai Társaság, a Collegium Transsylvanicum Alapítvány, valamint az Iskola Alapítvány esetét.

1. A *Bolyai Társaság* (a továbbiakban BT) a 90-es évek elején, a konszenzusos politikai álláspont idején alakult, ennek szolgálatában. Ennek megfelelôen fô célkitûzése "az önálló magyar felsôfokú oktatási intézményrendszer megvalósítása és szervezése". Tagjai fôleg aktív és nyugalmazott egyetemi oktatók, akiknek egy része a rendszerváltás utáni idôszakban politikai-közéleti szerepet is vállal. A kezdeti politikai álláspontnak megfelelés és a politikai szférával való sokszálú személyes kapcsolódás/átfedôdés a BT fejlôdéséhez vezetett, 1995-ben 250 tagja és 15 fiókszervezete van. A kezdeti sikerek után hanyatlás következik be a szervezet életében, amelynek több oka is van. Az önálló állami magyar egyetem létrehozásának valószínűsége egyre csökken a román politikai viszonyok között, miközben egyre inkább kiépül a nem-autonóm, de mûködô magyar nyelvű képzés a BBTE-n. Párhuzamosan a BT által elképzelt állami magyar egyetem megvalósításának valószínűtlenné válásával erôsödik a már bemutatott két egyetem koncepció térnyerése, ami egyben a politikai támogatottság ezek mögé csoportosulását is jelenti. A BT által szolgált cél illuzórikussá válása így e szervezet politikai támogatottságában hanyatláshoz vezet. A politikai támogatottság hanyatlását eredményezi az is, hogy a romániai magyar politikai élet stabilizálódásával a BT politikai szerepet vállaló tagjainak jelentôs része

abbahagyja az aktív politizálást. Ezekkel a folyamatokkal párhuzamosan a felsőoktatásnak szánt támogatások folyósítására kialakul a pályázati rendszer, amelyhez a BT más szervezeteknél nehezebben igazodik - ez szintén a támogatottságuk csökkenéséhez vezet. A szervezet működését akadályozza, hogy a felsőoktatásra vonatkozó két elképzelésnek a szervezet tagjai között is követői akadnak, így a szervezeten belüli konszenzus is meginog. A támogatások elmaradása a tevékenységek terén is következményekkel jár, a szervezet tevékenységei beszűkülnek, a szervezet elindul a fantomszervezetté válás irányába. Kedvező fordulat éri a BT-t az 1998-as magyarországi kormányváltással. Az ekkor kialakuló második, hallgatólagos konszenzusnak köszönhetően a BT újra szerepet vállal a felsőoktatási rendszer fejlesztésében, és növekszik az anyagi támogatottsága is. Tevékenységei megsokszorozódnak, az 1999/2000-ben elnyert támogatásai a korábbi évek támogatásainak többszöröse. Fejlődésének e felfelé ívelése azonban már meglehetősen független a szervezet eredeti célkitűzéseitől. Elsődleges oka az Apáczai Közalapítvány támogatási politikája, amely előnyben részesíti az összesített támogatásokat, valamint az állami intézményekben folyó oktatás háttérintézmények közvetítésével történő támogatását. A BT e támogatások folyósításához nyújt jogi keretet.

2. A *Collegium Transsylvanicum Alapítványt* 1993-ban alapították, zömmel kolozsvári egyetemi tanárok. Általános célja a romániai magyar felsőoktatás segítése, megújítása volt. Létrehozói (köztük több RMDSZ tisztségviselő is) olyan civil szervezetnek szánták, amely infrastruktúra és humántőke felhalmozásával a létrehozandó magyar egyetem alapjává válhat. Mint elképzelés eltér a fentiekben vázolt két domináns egyetemtervtől, sajátossága a látványos politikai akciók nélküli, alulról induló, fokozatos építkezés hangsúlyozása. Céljainak elérése érdekében az alapítvány kezdetben két programot működtet, amelyek a tankönyvkiadást és a meglévő magyar nyelvű oktatás minőségi javítását ("elitképzést") tűzik ki célul. A tankönyvprogramban alternatív tankönyvek és egyetemi jegyzetek kiadására vállalkoznak. Az elitképzést a létrehozandó magyar egyetem oktatói és kutatói bázisának megteremtése céljából működtetik, a budapesti Láthatatlan Kollégium (LK) modelljére. Az LK tutoriális programjával a CTA gyakorlatilag felsőoktatási tetőszervezetként működik: évente pályázat formájában írja ki a megpályázható LK-s ösztöndíjakat. Az 1994-es magyarországi kormányváltás a CTA-ban megtestesülő felsőoktatás-koncepció számára kedvez. Az időközben megalapított Illyés Közalapítvány támogatási politikájában prioritást élveznek a LK-hoz hasonló, elitképzésre törekvő "szakkollégium"-szerű oktatási keretek. A két elképzelés hasonlósága egy új program, a Tudományos és Képzési Programok Intézete (Tukpint) beindítását eredményezi. Ennek keretében hét munkacsoport kezd tevékenykedni, indulásukat az Illyés Közalapítvány támogatja működési költségekkel, infrastruktúrával és ösztöndíjakkal.

A CTA felfelé ívelő pályája 1996-ban, az RMDSZ kormányba lépését követően törést szenved, kiújulnak az állami magyar egyetem politikai eszközök általi megvalósíthatóságához fűzött remények. Ez a politikai akció gyors megoldást ígér, eltérően a CTA alapját képező fokozatosan építkező egyetem gondolatától, akárcsak a BBTE keretei között kiteljesedő magyar oktatás gondolatától. A politikai megoldás aktuálissá válásával felmerül a létrehozandó egyetem helyének kérdése is (Kolozsvár mellett Marosvásárhely). Főleg ez utóbbi fejlemény képezi tárgyát a Szabadelvű Kör egy fórumának, amelyen mások mellett a CTA több vezető személyisége megkérdőjelezte a politikai akció helyességét, szükségességét. Ez a véleménynyilvánítás váratlanul érte az egyetemügyben érdekelt értelmiségi közvéleményt, és bár hosszú távon egy felsőoktatási koncepció megalapozójává vált, rövid távon a véleményt nyilvánosan felvállaló személyek (köztük a CTA több vezetőjének) politikai marginalizációjához vezetett. Ezzel párhuzamosan maga az alulról építkező egyetem koncepciója is fokozatosan marginalizálódott, a "Petőfi-Schiller" modell kudarca után uralkodó elképzelésekké a BBTE-n belüli autonómia elnyerése, illetve a magánalapokból létrehozandó (de jelentős magyarországi politikai támogatásra alapozott) egyetem válik. Az a felsőoktatás-koncepció, amelyet a CTA szolgált, így fokozatosan eltávolodott a politikai szférában uralkodó elképzelésektől, a támogatói háttér fokozatos

elvesztéséhez vezetve. A nagyobb támogatások elmaradásával a CTA szervezetenként is átalakul. A tankönyvkiadó program kiválik, a Tukupint négy szervezete megszűnik, egy kiválik, és mint önálló jogi személy tevékenykedik tovább. A tanári részvétel a CTA életében csökken, a fennmaradó két tukupint-szervezet egy ideig gyakorlatilag diákszerveződésként tevékenykedik.

Ez a helyzet időközben annak köszönhetően változik, hogy e tagszervezetek diákvezetőinek egy része a felsőoktatásban helyezkedik el, a szervezetek így tanárok által vezetett szervezetekké válnak. A tanári részvétel erősödésével az ekkor már szakkollégiumi keretintézményként működő CTA pályája fokozatosan újra felfelé ível, új szakkollégiumokkal bővül, programszerkezete gazdagodik.

3. Az *Iskola Alapítvány* (IA) és a politikai szféra között a fenti két szervezetétől eltérő jellegű kapcsolatot láthatunk. Az Iskola Alapítványt 1996-ban az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége alapította, a felső- és középfokú magyar nyelvű oktatás támogatására. E célból az alapítvány fő tevékenységként két ösztöndíjrendszert működtet, a Magyar Oktatásügyi Minisztérium által kezdeményezett szociális ösztöndíj-, valamint 1997-től egy tanulmányi és tudományos ösztöndíjrendszert. A leszűkített tevékenységi területnek és a viszonylag késői megalakulásnak köszönhetően az IA fejlődését a felsőoktatási politika változásai az eddig tárgyalt szervezeteknél kevésbé befolyásolta. A szervezet viszonylagos stabilitását elősegítette, hogy működését részben saját pénzalapból fedezi⁷, de hozzájárult e stabilitáshoz a politikai szférához való közvetlen kapcsolódása is. E közvetlen kapcsolódás azzal jár, hogy azt a két tényezőt, amelyek között az eddigiekben a kapcsolatot kerestük (azaz a felsőoktatásra vonatkozó politikai elképzeléseket és a szervezeti célokat) egyaránt a politikai szféra határozza meg. A szervezetet tehát nem fenyegeti céljainak eltávolodása a politikailag is támogatott stratégiáktól, ha ez mégis megtörténne, a szervezet marginalizálódása akkor is elkerülhető, a személyzet (vezetőség, kuratórium stb.) lecserélésével. Az IA helyzete tehát e tekintetben azon NGO-kéhoz hasonlít, amelyeket más esetekben az állam/kormányzat szokott létrehozni.⁸

Míg a fenti esetekben a felsőoktatásra vonatkozó politikai elképzelések és az egyes szervezetek hosszabb távú stratégiái, célkitűzései közötti megfelelés erőteljesen befolyásolta a szervezetek fejlődési útját, a céljaikat és tevékenységeiket egy-egy szűkebb részterületre (pl. egy szakterületre) korlátozó szervezetek esetében ez az összefüggés kevésbé figyelhető meg. Az egy szakterületre korlátozódás lehetővé teszi a szervezet szakmai jellegének fokozottabb hangsúlyozását, ez pedig bizonyos értelemben "átível" az oktatáspolitikai hullámvázisai fölött. A szakmaiság hangsúlyozása egyszerre jelent előnyt és hátrányt, a politikailag is hasznos célok hiányában a kockázatok kisebbek, a támogatások megszerzése viszont nehezebb.⁹ A kisebb mértékű támogatottságot ellensúlyozhatja az egyetem mint "erőforrás" kihasználása: az egyetemi infrastruktúra használata jelentős adminisztrációs költségektől mentesíthet egy szervezetet, amelyet ennek köszönhetően a támogatások hosszabb távú elmaradása esetén sem fenyeget a felszámolódás.

A diákszervezetekre általában nem jellemző az oktatáspolitikai szerepvállalás, ezt a személyzet gyors cserélődése nem is teszi lehetővé: hosszabb távú célok felvállalása és képviselése feltételezi egy személyzeti mag folytonosságát, míg a diákszervezeteknél a személyzet ciklikusan teljesen kicserélődik.¹⁰ Mivel számukra az egyetemi infrastruktúra is elérhetetlen, fennmaradásuk a tárgyalt szervezettípusok közül a legnehezebb.

Személyes kapcsolatok

Az egyes szervezetek sorsának alakulása szempontjából meghatározó fontosságú tényezőt képeznek a politikai szférával fenntartott személyes kapcsolatok. Ezek lehetővé teszik, hogy a szervezetek vezetői napirenden legyenek az oktatáspolitikai prioritások változásaival, jó esetben annak befolyásolására is

felhasználhatók. A személyes kapcsolatok azonban a kutatás szempontjából az eddigieknél érzékenyebb területet képeznek. Vizsgálatunkat ezért a kapcsolatok két "kutathatóbb" típusára korlátoztuk, (a) a közvetlen kapcsolatokra és (b) a tetőszervezetek általi, közvetett kapcsolatokra. Közvetlennek nevezzük azokat a kapcsolatokat, amelyek esetében a szervezetek RMDSZ tisztséget betöltő tagjaik, alapító tagjaik vagy szimpatizánsaik révén vannak kapcsolatban a politikai szférával. A szervezetek sorsának alakulása szempontjából azonban legalább ennyire fontos a civil szféra finanszírozásában közvetítő szerepet játszó, jelentős politikai befolyás alatt álló tetőszervezetek kuratóriumaiban való jelenlét is.¹¹ E két kapcsolattípus vizsgálata alapján elmondható, hogy a tanári tevékenység által fenntartott szervezetek jelentős része rendelkezik e kapcsolatok valamelyikével.¹² Figyelembe véve e közvetlen kapcsolatok mellett a számos, formális viszonyban megragadhatatlan baráti, szimpatizánsi stb. kapcsolatokat is, megkockáztatható az a kijelentés, hogy a személyes kapcsolatok által a politikai szféra és a háttérintézményrendszer szorosabb összefonódása valósul meg, mint az oktatáspolitikai és szervezeti stratégiák közötti megfelelés által, e kapcsolatok a háttérintézményrendszer "alsóbb" szintjéig hatolnak le.

A diákszervezetek többsége a személyes kapcsolatok alapján sem áll kimutatható kapcsolatban a politikai szférával. E hiány ez esetben is magyarázható a szervezetek, a diákszervezetek folyamatosan cserélődő tagságával, egy állandó személyzeti mag hiányában a kamatoztatható kapcsolatok nehezebben építhetők ki.

Ugyancsak a szervezetek kapcsolatainak vizsgálata alapján derül fény az egyetemi háttérintézményszféra egy további jellegzetességére. Ehhez az eddigiekben tárgyalt, hatalmi dimenzióban "vertikálisnak" nevezhető kapcsolatok mellett figyelembe kell vennünk a szervezetek egymás közötti, "horizontális" kapcsolatait is.¹³ Kapcsolathálózati megközelítésben a horizontális kapcsolatok az egyenlő felek közötti együttműködés, a közös érdekképviselet alapvető feltételei. Ezeket a "szolidaritási" kapcsolathálókat szabdalják fel, a "patronus-kliensi" viszonyokra jellemző vertikális kapcsolatok, a kétféle kapcsolattípus egyensúlyát eredményezve. Az általunk keresett horizontális kapcsolattípusok azonban szinte teljesen hiányoznak: a szervezeteknek nincsenek közös programjaik, nincsenek közös pályázataik. A pályázati kiírásokkal kapcsolatos információkat sem egymástól, hanem vertikális kapcsolataik révén szerzik. Mindez azt jelzi, hogy az egyetemi háttérintézményszféra nem annyira az érdekeik érvényesítésére a politikai hatalom ellenében szövetkező szervezetek köre, mint inkább az egymást riválisnak tekintő, a politikai szférához klientúraként kapcsolódó szervezeti szféra.

*

Végső következtetésként elmondhatjuk, hogy civil szervezeteink itt tárgyalt szelete a civil szféra klasszikus modelljében nem értelmezhető. Bár egymáshoz közelálló célterületű szervezetekkel állunk szemben, amelyek esetében a diszciplínánkénti szakosodásnak köszönhetően a rivalizálás nem volna indokolt, a közös érdekek közös képviselete ritka, kivételes jelenség. E szervezeti szféra viszonya a politikai szférával antagonisztikusnak sem mondható, hiszen sok szálon kapcsolódnak és több helyen közvetlenül átfedődnek.

A vizsgált szervezetek "állami", tetőszervezetek közvetítésével történő finanszírozása formális szempontból inkább a civil szféra devolúciós modelljéhez közelíti esetünket. Nem mond ellent e modell alkalmazásának a felsőoktatásra vonatkozó politikai koncepciók és az egyes szervezetek fejlődési útjának szoros kapcsolata sem, sőt a szakmai jellegüket hangsúlyozó szervezetek "vállalkozói" attitűdje sem. Az teszi kérdésessé e modell követhetőségét, hogy alkalmazása érdekében az államnak az összetett politikai szférát kell megfeleltetni. Az így előálló bonyolultabb szereposztásban a kompetenciáiról lemondó hatalmi tényező a magyar állam, a rendszer működésének jogi szabályozását a román állam végzi. A

romániai magyar politikai szféra az elosztásban és a leosztásban tölt be közvetítő szerepet, amihez kapcsolathálóival is jelentősen hozzájárul.

Melléklet

Kolozsvári egyetemi háttérintézmények

	Szak	Szervezet	Hordozó szervezet	A vizsgálat során ...
1.	Matematika	Radó Ferenc Matematikaművelő Társaság		
2.	Informatika	Számítógép és Informatika Szakosztály	KMDSZ	
3.	Fizika	KOFIHE - Kolozsvári Fizikus Hallgatók Egyesülete	KMDSZ	
4.	Kémia	KOMIX - Kolozsvári Ifjú Magyar Kémikusok Szervezete	EMT	
5.		Analitikai kémia kör		
6.	Biológia	Öko Studium Társaság	EME	
7.	Geológia	GEKKO - Geológus Egyetemisták Kolozsvári Kutató Osztálya	EME	

8.	Földrajz	Cholnoky Jenő Földrajzi Társaság	EME	lekérdezve
9.		FTK - Földrajz Turisztika Klub	KMDSZ	lekérdezve
10.	Jog	Juratus Kör	KMDSZ	lekérdezve
11.		Pro Juvenibus Juratis	önálló	lekérdezve
12.		Somló Bódog Egyesület		
13.	Filológia	Láthatatlan Kollégium	CTA	lekérdezve
14.	Színház	Proscenium Alapítvány	önálló	lekérdezve
15.	Történelem	Komate - Kolozsvári Történész Hallgatók Egyesülete	KMDSZ	
16.	Művészettörténet	Entz Géza Művészettörténeti Alapítvány	önálló	lekérdezve
17.	Régészet	Pósta Béla Egyesület	önálló	lekérdezve
18.	Filozófia	Diotima - Pro Philosophia Alapítvány	önálló	lekérdezve

19.		Eidosz - Filozófia Szakosztály	KMDSZ	
20.	Szociológia	Max Weber Szakkollégium	CTA	lekérdezve
21.		Szociológia Szakosztály	KMDSZ	lekérdezve
22.	Pszichológia	Pro Studium et Practicum Psychologiae	önálló	lekérdezve
23.		ÉRTI - Psychos	CTA	lekérdezve
24.	Pedagógia	Comenius Pedagógiai Szakkollégium	CTA	lekérdezve
25.	Közgazdaságtan	KGK - Közgazdász Klub	KMDSZ	lekérdezve
26.	Európai tanulmányok	Európa Klub	KMDSZ	lekérdezve
27.	Néprajz	Kriza János Néprajzi Társaság	önálló	lekérdezve
28.		KONESZ	KMDSZ	
29.	Ref. Teológia	FIKE - Fôiskolás Ifjúsági Keresztény Egyesület	önálló	lekérdezve
30.	Róm. kat. Teológia	KELL - Kolozsvári Egyetemi Lelkészség	önálló	lekérdezve

31.	Unitárius Teológia	Unitárius Egyetemista Kör	önálló	lekérdezve
32.		Collegium Transsylvanicum Alapítvány	önálló	lekérdezve
33.		Bolyai Társaság	önálló	lekérdezve
34.		Iskola Alapítvány	önálló	lekérdezve
35.		KMDSZ	önálló	lekérdezve
36.		Bölöni Farkas Sándor Közgazdasági Alapítvány		

Irodalom

Ágh Attila: *Civil társadalom és korai konszolidáció az EU-csatlakozás jegyében Magyarországon*. In: *Magyar és európai civil társadalom*. Pécs 1999.

Bíró A. Zoltán: *Intézményesülési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1998-1995 között*. In: *Stratégiák vagy kényszerpályák?* Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda 1998.

Caroters, T.: *The Learning Curve*. Carnegie Endowment, Washington 1999.

D. Lőrincz József: A civil társadalom fogalma. In: *Regio*, 1998/3.

Gellner, E.: *Conditioe libertatii*. Polirom, Iasi 1998.

Horváth István-Deák Sala Zsolt: *A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása*. In: *Korunk*, 1995/11.

Lantos Tamás: *A non-profit mítosz*. In: *Kovács*, 1999/1.

Magyari Nándor: *Civil társadalom, vagy amit akartok*. In: *Korunk*, 1995/11.

Magyari Tivadar: *Bolyai Társaság*. In: *Korunk*, 1995/11.

Magyari Tivadar: *Collegium Transsylvanicum Alapítvány*. In: *Korunk*, 1995/11.

Magyari Tivadar: *Kolozsvári Magyar Diákszövetség*. In: *Korunk*, 1995/11.

Papházi Tibor: *Egyesületek, társadalom, egészségügy*. Nonprofit kutatások, Budapest 1997.

Pokol Béla: *Szociológiaelmélet*. Felsőoktatási koordinációs iroda, Budapest 1997.

Szabó Máté: *A civil társadalom az állam ellen? A társadalmi mozgalmak szerepe a kelet-európai rendszerváltásokban*. In: *Regio*, 1998/3.

Toqueville, A.: *Politikai és civil szervezetek viszonya Amerikában*. In: *Korunk*, 1995/11.

Tvedt, Terje: *Angels of Mercy or Developmental Diplomats?* Oslo 1997.

Végel László: *Civilitás és kisebbség. A kisebbségi civil társadalom mint az egyén és a közösség modern szintézisének esélye*. In: *Regio*, 1998/3.

Walzer, M.: *A civil társadalom fogalma*. In: *Korunk*, 1995/11.

* A tanulmány elkészítését az Iskola Alapítvány támogatta. Az adatgyűjtésben Ercsei Kálmán és Bara Timea szociológia szakos egyetemisták is részt vettek.

¹ "Az amerikaiak - korosztályra, társadalmi pozícióra, beállítottságra való tekintet nélkül - szüntelenül egyesületeket hoznak létre. Nem csak kereskedelmi és gazdasági társaságokba tömörülnek, hanem ezernyi más, különböző fajtájúakba - vallásos, komoly, jelentéktelen, nagyon általános és nagyon precízen körülhatárolt, átláthatatlanul nagy és alig észrevehetően parányi egyesületek tagjaiként tartják számon magukat, egymást. Az amerikaiak szövetségre lépnek azért, hogy ünnepeket üljenek meg, papneveldeket vagy leányintézeteket alapítsanak, diplomot építsenek vagy könyveket juttassanak el az olvasókhoz, vagy hogy misszionáriusokat küldjenek a másként gondolkozók közé. Kórházak, fogdák, iskolák jönnek létre e társulási kedv eredményeként. De egyesületet hoznak létre akkor is, ha valamilyen vélt igazságot vagy nemes érzést kívánnak - nagy elődök példájára hivatkozva - érvényesíteni." (Tocqueville 1995)

² Mivel ennek a tanulmánynak nem témája az egyetemi háttérintézmények elitképző jellegének vizsgálata, itt jegyezzük meg, hogy a szervezeti tagság behatárolatlansága, az exkluzivitásra törekvés hiánya az elitképző funkció háttérbe szorulását jelzi.

³ Az Apáczai Közalapítvány aránylag kismértékű megjelenésére a támogatói struktúrában egy lehetséges magyarázat, hogy ez csak jogi személyiséggel rendelkező szervezeteket támogat, a vizsgált szervezetek nagy része pedig, mint láttuk, e feltételnek tesz eleget.

⁴ "Amikor az egyetemre felkerültem, hatalmas passzivitással találok. Én akkor keseredtem el. Első évesként, aki elég aktívan éltem a líceumban, ezt látom itt az egyetemen. Ez egy kicsit letört, s akkor így, daczból alapítottuk meg az FTK-t a KMDSZ-ben. Ez tiszta daczból alakult, hogy hát ha a nagyok nem csinálnak semmit, akkor mük a kicsik valamit úgy is csinálunk."

"... az emberek többségében nincsen semmiféle innovatív jelleg, az egyetemre való járás kitölti az egész szakmai igényüket, szakmai szempontból úgy néz ki, szinte elég nekik, amit az egyetemen kapnak. Egy kicsit pluszba, egy kicsit tenni... Lehet attól is függ, hogy miként jön az ember a líceumból. Nekem környezetvédő múltam volt, környezetvédő szervezetekben tettem-vettem, lehet, onnan hoztam

magammal a dolgot..."

⁵ "Akkor még a ... szervezetben nem voltunk benne, és valamilyen intézményes keretet akartunk a szakma gyakorlására. A szakosztály megalakításának az volt az előnye, hogy támogatásokra pályázhattunk."

⁶ A megkeresett tanárszervezetek közül négy használta ügyintézésre az egyetem telefonját, faxát, internetét, ezek közül háromnak gyakorlatilag a székhelye is a megfelelő egyetemi tanszéken volt.

⁷ Az Iskola Alapítvány az Illyés Románia számára elkülönített alapjaiból, alkuratóriumi szintű elkülönítéssel jött létre. A mindenkori Illyés-rész egészül ki mindig azzal, amivel az RMDSZ saját hatásköréből - közpénzekből - hozzá tud járulni.

⁸ Ez a romániai magyar politikai szféra eddigi egypártrendszerkénti működésének is tulajdonítható, ugyanis többpártrendszer esetén a politikai szférához közvetlenül kapcsolódó szervezetek lehetnek mind kormányzatiak, mind valamelyik párt háttérszervezetei.

⁹ E tekintetben kivételt képeznek a nemzetpolitikai szempontból felértékelt diszciplínák, mint pl. a néprajz vagy a művészettörténet.

¹⁰ Kivétellel itt is találkozunk: a KMDSZ érdekképviselői szerepvállalásának köszönhetően más diákszervezeteknél nagyobb támogatásban részesül, a személyzet gyors cserélődése azonban esetében is állandó problémát képez.

¹¹ Itt olyan tetőszervezetekre gondolunk, amelyek kívül esnek az egyetemi háttérintézmények körén.

¹² Három szervezet esetében találkoztunk magas szintű RMDSZ tisztségviselőkkel való közvetlen személyes kapcsolatokkal, négy szervezeti vezető tagja tetőszervezetek kuratóriumainak.

¹³ A horizontális kapcsolatok vizsgálata érdekében a szervezetek közötti különböző együttműködési formákra kérdeztünk rá.

- [Biczó Gábor: Megjegyzések Vetési László: Szórványstratégia - nemzetstratégia című tanulmányához](#)
- [Bodó Barna: Jövőtervezés és bűnbánat](#)
- [Péter István: Szórvány - kisebbség - etnikum - erdélyi magyarság](#)
- [Tóth Pál Péter: Szórványban... Hozzászólás Vetési László vitaindító írásához](#)
- [Gergely Ferenc: A megoldott kévék](#)
- [dr. Schneller Károly: Szórványok és szigetek sorsa Kolozs vármegyében VI.](#)
- [dr. Szathmáry Lajos: Gyakorlati hozzászólás a magyar szórványügyhöz](#)
- [Bakk Miklós - Székely István: Az RMDSZ és az önkormányzati választások](#)
- [A kisebbségek jogai - Nyilatkozat az etnokulturális és nemzeti kisebbségekre, valamint őshonos lakosságokra vonatkozó liberális demokrata elvekről](#)
- [Benyamin Neuberger: Nemzeti önrendelkezés: egy fogalom dilemmái](#)
- [Sorbán Angella: "Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen"](#)
- [Izsák Balázs: A román tanügyi törvény a nemzetközi jog szemszögéből](#)
- [Jánki András: Mítosz és valóság](#)
- [Kiss Dénes: Civil szféra és politikum](#)

- [Mák Ferenc: Az új nemzeti politika és a Határon Túli Magyarok Hivatala \(1989-1999\)](#)
- [Süket Levente: Pro Universitate Sicularum](#)
- [Gerencsér Balázs - Juhász Albin: A Kárpát-medencei magyar autonómiák lehetősége az ezredfordulón](#)
- [Veress Emőd: A román Alkotmánybíróság hatásköre](#)
- [Horia-Roman Patapievici: Egy identitáselmélet margójára](#)
- [A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1989](#)

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék